

ZİHNİ SÖMÜRGE DEN AZÂD

AFRİKA EDEBİYATINDA DİL POLİTİKASI

NGŪGĪ WA THIONG'O

Türkçesi
ŞEBNEM NANTU

HECE

inceleme

Ngũgĩ wa Thiong'o: Karşılaştırmalı edebiyatçı, romancı, oyun yazarı. 1938 yılında Kenya'da doğdu. Uganda'daki Makerere Üniversitesi'nden 1963 yılında ve İngiltere'deki Leeds Üniversitesi'nden 1964 yılında mezun oldu. İlk romanı *Weep Not, Child* İngiltere'de okurken yayımlandı. Kenya'ya döndükten sonra ikinci romanı *Aradaki Nebir'i* yazdı. Ngũgĩ'nin romanları Kenya'nın bağımsızlığı ve 1952-56 yılları arasında gerçekleşen Mau Mau isyanı gibi konuların etrafında şekillenir. *Petals of Blood* adlı romanı nedeniyle 1978 yılında hapse girdi. *Detained: A Writer's Prison Diary* adlı kitabında hapishane deneyimlerini anlatır. Daha sonraki çalışmalarını ana dilinde, *Gikuyu*, kaleme alan Ngũgĩ, Afrika edebiyatının ancak yerel dillerde yapılacağını iddia eder.

Şebnem Nantu: 12 Eylül 1978 yılında Üsküdar'da doğdu. Babasının öğretmenlik mesleği nedeniyle çocukluğu dağ köylerinde geçti. Daha sonra annesinin memuriyeti nedeniyle Ankara'ya gelerek, ilk orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Eskiden beri felsefe başta olmak üzere edebiyata ilgi duyuyordu. Kendisi on beş yıl bilhassa şiir alanında yazmayı sürdürdü. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-T.V-Sinema bölümünden mezun oldu. Ve öğrenimi esnasında kısa film çalışmalarında bulundu. Daha sonra dil öğrenmek, çalışmak ve yurt dışında bir hayat tecrübesi edinmek maksadıyla İngiltere'ye gitti ve orada beş yıl yaşadı... İngiltere'de film yönetmenliği kursu aldı ve felsefeye olan ilgisi nedeniyle King's Kolejinde fenomenoloji derslerine katıldı. Bu arada Avrupa'ya seyahatlerde bulundu ve oradaki yaşam koşullarına tanık olma fırsatı buldu. Ardından Latin Amerika'da Peru'ya Amazon bölgesine hayatını değiştiren bir seyahatte bulundu. İngiltere'de yaşadığı deneyim onun Batı dünyasını ve kapitalizm ile emperyalizmin gerçek yüzünü yakından tanımasını sağladı. Ve bu kez Türkiye'ye kesin dönüş yaptı. Birkaç yıl sonra esasen okumak istediği felsefe bölümünde ikinci üniversite öğrenimi hakkında yararlanarak Eskişehir Anadolu Üniversitesi Felsefe bölümünü bitirdi. Öğrenciliği sırasında ODTÜ felsefe bölümünde felsefe derslerine misafir öğrenci olarak katıldı. Mezuniyetinden sonra Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Felsefe öğretmenliği için formasyon aldı. Bu arada altı yıl yeminli çevirmenlik mesleğini sürdürmesini müteakip *Hece* yayınları için kitap çevirmeni olarak çalışmaya başladı. Kenyalı yazar Ngũgĩ wa Thiong'o nun Türkçeye *Zibni Sömürgeden Azad* olarak çevirdiği kitabı *Decolonising the Mind* kendisinin ilk kitap çevirisi tecrübesidir. Ve İngiltere'de yaşadığı hayatına damgasını vuran olumsuz yaşam deneyimi hasebiyle yazarın yaşam tecrübesine kısmen de olsa aşinadır.

ZİHNİ SÖMÜRGE DEN AZÂD

AFRİKA EDEBİYATINDA DİL POLİTİKASI

NGŪGİ WA THIONG'O

İngilizceden Çeviren

ŞEBNEM NANTU

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 450

İnceleme

Orijinal adı: *Decolonising the Mind*

Bu kitabın telif hakkı The Marsh Agency ve Watkins/Loomis Agency Inc tarafından Ngũgĩ wa Thiong'o'dan alınmıştır.

Birinci Basım: Ekim 2017

©Hece Yayınları

Sertifika No: 17672

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Son okuma: Ömer Ayhan

Baskı: Dumat Ofset

T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9556-52-1

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara

Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara

T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 9
Takdim ve Teşekkürler / 11
Önsöz / 13
Bir Açıklama / 19
Giriş: Evrensel Mücadele Diline Doğru / 21
1- Afrika Edebiyatının Dili / 27
2- Afrika Tiyatrosunun Dili / 69
3- Afrika Kurmacasının Dili / 111
4-Bağlam Arayışı / 145
Dizin / 175

Zihni Sömürgeden Azâd

BBC World Service, Joan Riley

Zihni Sömürgeden Azâd eseri güçlü bir biçimde yazılmıştır ve çağdaş Afrika edebiyatının muhtemelen en önemli çehrelerinden biri olan bir şahsiyetten umduğumuz berraklık ve dürüstlikle bezenmiştir.

The Christian Science Monitor, Cari Wood

Kenyalı romancı Ngũgĩ wa Thiong'o damarı kesildiğinde, politika kanar. Kendisini, Büyük Britanya'ya karşı yapılan 1950 Kenya Devriminin eşitlikçi ideallerine tutkuyla adanmıştır—bu adanmışlık kültürel politikanın bu denemeler kitabında fevkalade bir şekilde betimlenmiştir. Ngũgĩ'nin devrimci şevki onun edebi başarısını gölgelememiştir... Her zaman olduğu gibi burada da, onun politik öfkesinin asıl hedefi, Batı tesiri altındaki yöneticilerin ve iş dünyası liderlerinin arasında Afrika'da yaşanan çürümüşlüktür.

The Guardian, Anne Walmsley

... bir çok düşünce Ngũgĩ'nin diğer ilk eleştiri kitaplarından ve ilk doktrinlerinden aşına geliyor. Ancak buradaki materyal yeni bir bağlam ve yeni bir odaklanma çerçevesindeki düşüncelere sahip ...

Planet - The Welsh Internationalist, Ned Thomas

... Siyahi Afrika'dan gelebilecek en önemli söylemlerden biri ...

The New Statesman, Adewale Maja-Pearce

Ngũgĩ tarafından 'Afro- Avrupalı' olarak karakterize edilen edebiyatta geçmişi hatırlamak —Afrikalılar tarafından Avrupa dillerinde-vücuda getirilen edebiyat—sömürgecilik ve tam bağımsızlık arasındaki huzursuz zamanın bir yapıtaşı ve sekansı olarak bilinegelmiştir, bu dönem yeni bir duruma alışmaya çalışmaktan husule gelen kıtanın politik istikrarsızlığında olduğu gibi yansımaları bulmuştur. Ngũgĩ'nin—ve kitabının önemi - kendisinin bu en hayati meseleler ile yüzleşmesinde gösterdiği cesarete gizlidir.

İthaf

Bu kitap Afrika dillerinde yazan ve Afrika dilleri tarafından taşınan edebiyat, kültür, felsefe ve diğer hazinelerin değerini yıllar boyunca koruyan herkese minnettarlıkla adanmıştır.

SUNUŞ

KENYA'DAN YÜKSELEN ÇIĐLIK: NGÜĐ

Postkolonyal Afrika edebiyatı denildiğinde akla gelen üç isimden biri Kenyalı romancı, karşılaştırmalı edebiyatçı ve düşünür NgüĐ wa Thiong'o'dur. NgüĐ, 1964 yılında yayımladığı ilk romanıyla Chinua Achebe'nin yanında Afrika'nın yeni seslerinden birisi olarak kendisine kalıcı bir yer edinir.

Afrika edebiyatı ve kültürünün oluşumunda dilin etkin rol oynadığını iddia eden NgüĐ, kıtanın bağımsızlık sonrası, "sömürgesizleşme" olarak nitelendirilen süreçte yerel dillerin önemine dikkat çeker. Düşünce, kültür ve zihnin imgelem dünyasının anadille oluştuğunu, sömürgeci Avrupa dillerinin bir zihniyeti dayattığını söyler.

1884 Berlin Anlaşması'nda karara bağlanan "Afrika'nın paylaşımı" tasarısından sonra kıtaya yerleşen Avrupa dillerinin sömürgeci işlevini eleştiren NgüĐ, ekonomik ve siyasi da-

yatmanın ancak zihinsel dayatmadan sonra geldiğini belirtir. Afrikalının bağımsızlık öncesi bir yüzyıl kadar dilin hegemonyasında zihinsel bir dönüşüme maruz bırakıldığını söyleyen düşünür, Afrikalı yerel dillerin yeniden etkin olması, yazınsal bir yekûn oluşturmasıyla bir Afrika tahayyülünün oluşabileceğini iddia eder.

Avrupa-merkezci ırkçı yaklaşımın Afrikalıyı betimleme biçiminde dilin imgesel yapısının önemine de vurgu yapan Ngũgĩ, Avrupa dillerinde yazılan Afrika edebiyatını “küçük burjuva edebiyatı” olarak niteler.

Ngũgĩ, Afrika edebiyatının bağımsızlığı sonrasında, yirmi yıl sürgün yaşamıştır. Postkolonyal Afrika entelektüeli olarak Ngũgĩ, edebiyat sahasında modern Afrika edebiyatının kurucu metinleri arasında anılan eserler vermiştir. Ngũgĩ, yaptığı yerel dil vurgusunun arkasında durmuş 1978 yılından sonra kurmaca yazınında kendi ana dili Gikuyuca yazmayı tercih etmiştir. Bunun yanı sıra, Afrika edebiyatının yerel dillerde yazılan eserlerden mürekkep olduğunu da savunmuştur.

Aynı zamanda Karşılaştırmalı Edebiyat Profesörü olan Ngũgĩ, öncelikle zihinlerin sömürgeci bakıştan arı olması gerektiğini, ana dilde düşünme biçiminin imgelem dünyasında etkin olduğu görüşünü sıkça vurgular.

Ngũgĩ, çalışmalarıyla bir Frantz Fanon, Aimé Césaire, Albert Memmi gibi kolonyalizmin işleyiş biçimini, felsefesini, dahası kültürel ve edebi alandaki temsillerini göstererek yol göstericilik üstlenmiştir.

Ahmet Sait Akçay

TAKDİM VE TEŞEKKÜRLER

‘Afrika Edebiyatının Dili’ eseri uzun bir geçmişe sahiptir. Esasen bir kısmı Aralık 1981 yılında Kenya Yazarlar Derneği tarafından düzenlenen konferansta ‘Çocuklarımız İçin Yazmak’ temalı bir makale olarak sunulmuştur. Yine orijinal makalenin biraz değiştirilmiş olan versiyonu; 1982’de Nijerya’da, Calabar Üniversitesi’ndeki ‘Dil ve Afrika Edebiyatı’ konulu konferansta sunulmuştur. Aynı versiyon, biraz değiştirilerek 1983’de Zimbabwe Uluslararası Kitap Fuarı’nda yer aldı ve aynı yıl içerisinde Afrika Yazarlar Derneği (AWA) dergisinde yayımlandı. Şimdiki ise genişletilmiş bir versiyon ve önceki versiyona göre çok daha kapsamlı. Bu makalenin özet niteliğindeki bir versiyonu, ilkin Temmuz 1984’de, Bayreuth Üniversitesi’nde gerçekleştirilen bir üniversite seminerinde okundu. Söz konusu makale, etkinliğe uygun olması için yalnızca ufak bir değişiklik yapılarak, Aralık 1984 tarihinde Londra Milletler Enstitüsü’nde, ‘Afrika’nın Yeni Yazını’ konulu konferansın açılış konuşmasında okundu. Makale, kısmen özetlenmiş olarak, ilkin 1985’de *New Left Review* no. 150’de yayımlandı.

'Afrika Tiyatrosunun Dili' yazısı, 1984 yılı Ağustos ayında Zimbabwe Üniversitesi'nde, Edebiyat Bölümü ve Üretim ile Eğitim için Zimbabwe Vakfı'ndaki verilen konuşma metnidir.

'Afrika Roman ve Öykü Dili' de 1984'de Gelişim Çalışmaları Enstitüsü'nün ev sahipliğinde Zimbabwe'nin başkenti Harare ve Şubat 1985'de Londra Milletler Enstitüsü'nde verilen konuşmalardan oluşur.

ÖNSÖZ

Auckland Üniversitesi eski Rektörü ve Yeni Zelanda'nın en seçkin cerrahlarından biri olan, Sir Douglas Robb'un onuruna verilen 1984 Robb derslerine girmem istendiğinde bundan memnuniyet duydum. Bugün üniversiteler, özellikle Afrika'da sanatçılar için modern işverenler hâline geldi. Pek çok Afrikalı yazar üniversitelerin bir eseridir: Nitekim onların hatırı sayılır bir çoğunluğu hâlâ akademik mevkileri yazmakla bütünleşmektedir. Aynı zamanda, bir yazar ve cerrah arasında ortak olan bir şey vardır, hakikat için duydukları tutku. Asıl devanın reçetesi gerçeğin titizlikle analiz edilmesine dayanır. Yazarlar kalbin cerrahı ve toplumun ruhudur. Nihayetinde Auckland Üniversitesi'nin daveti olmasaydı; bu dersler, en azından 1984 yılında, asla yazılamayabilirdi.

Rektör Dr. Lindo Ferguson, Rektör Yardımcısı Dr. Colin Maiden, Öğrenci İşlerinden Bay Warwick Nicholl ve personele hem davetleri hem de sıcak karşılamaları için teşekkür etmek istiyorum. Profesör Michael Neil ve Bay Sebastian Black, yapılan tüm düzenlemelerde kılı kırk yaran ve yardımsever bir

tavır göstermişlerdir. Profesör Terry Sturm ve İngilizce Bölümü kadrosu ile birlikte beni kendi evimdeymişim gibi hissettirdiler. Aynı zamanda Wanjikū Kīariī ve Martyn Sanderson'a da dostlukları ve kalmam süresince gösterdikleri sürekli özen ve son anda rica edilmesine rağmen derslere seve seve aktör olarak katılımları için; Fiji, Güney Pasifik Üniversitesi'nden, bizim için evlerinde büyük bir kabul merasimi düzenleyen ve bizi arabasıyla Suva etrafında gezdirmek için vakit ayıran Samoalı romancı Profesör Albert Wendt ve eşi Jenny; Maori'de benim için son derece dokunaklı bir hoş geldin karşılaşması düzenleyen Pat Hohepa'ya; evlerinde ya da işyerlerinde bize misafirperverlik gösteren Üniversite içinden ve dışından tüm Maorilere şükranlarımı sunuyorum.

A sante sana!*

Özellikle Maorilerin hoş geldin karşılaşması benim için son derece dokunaklı oldu, bu anı hafızamla beraber yaşayacak. Maori halkı kültüründen öğrenecek çok şey var, bu kültür öylesine hayat dolu, metanetli ve güzel ki: direnişin yaşam sevinci, metaneti ve güzelliği. Dolayısıyla 'Afrika Edebiyatında Politik Dil' üzerine verdiğim derslerin Maori Dili Haftasına tesadüf etmesinden mutluluk duydum. Çok yaşa Maori halkının dili ve direniş kültürü!

Yeni Zelanda davetinin teşviki bir tarafa, bu dersler; 15 Mayıs'dan 15 Temmuz 1984'e kadar İngiliz Dili ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümüne tutkun bir misafir profesör olarak, Batı Almanya Bayreuth Üniversitesi'nde geçirdiğim zamana çok şey borçludur. Afrika'da kimlik üzerine özel bir araştırma projesinin koordinatörü olan Profesör H. Ruppert'e daveti için ve Alman Araştırma Kuruluna beni gönülden kabul ettikleri için Profesör Richard Taylor ve tüm İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü personeline şükranlarımı sunuyorum. Dr.

---

* Çok teşekkürler! (ç.n.)

Reinhard Sander (ziyareti planlayan), Dr. Rhonda Cobham, Dr. Eakhard Breitingler, Dr. Jurgen Martini ve Margit Wermter; bana vakit ayırmaları, çalışmam için huzurlu ve tutkulu bir entelektüel atmosfer bahşetme inceliğinde bulunmaları hasebiyle benim için daha müstesnadır. St. Johannes köyünde bir evi paylaştığım Senegalli Dr. Bachir Diagne'ye; matematiksel mantık, Louis Althusser, Michael Pecheux, Pierre Macchery, Ferdinand de Saussure, Leopold Sédar Senghor, Wolof, Afrika felsefesi ve daha niceleri için yegâne bir minnet borcu duyuyorum. Kendisi aynı zamanda bazı pasajları Fransızcadan İngilizceye tercüme etmiştir.

Bu derslerin öğretim için zamanında hazır olması Eva Lannö'ye çok şey borçludur. Her ne kadar ilk ders hâlihazırda yazılmış olup, geri kalan çalışmanın genel çerçevesi Bayreuth'da şekillenmişse de; gerçek içerik ve diğer üçünün yazımı ve tüm dördünün yazıya geçirilmesi Yeni Zelanda'da gerçekleştirilmiştir.

Seyahat planları ve randevuları düzenlemekle acilen ihtiyaç duyulan kaynakçalar için kütüphanelere ve kitapçılara koşturmanın ortasında, yazdığım son ikisini, Eva yazıya geçirdi. Ve nihayetinde bu dersler yurt dışındaki tüm Kenyalı hemşehrilerimin ilham verici vatansever dostluğu, özellikle de İngiltere, Danimarka, İsveç ve Zimbabve ile Kenya halkının demokrasi ve insan hakları direnişinin tüm dostları olmaksızın mümkün olmayacaktı. Bu kitabın dışındaki nedenlerle onların isimlerini burada zikretmeyeceğim. Fakat şu anki varlığımın meşakkatli koşulları altında, 1982 yılından bu yana verdiğim dersleri ve diğer kitapları yazma gücü onlardan kaynaklanmaktadır.

Yıllar sonra, bu çalışmanın, herhangi bir çalışma ve hatta edebi sanatsal bir çalışmanın dahi, kişisel dehanın değil, aksine kolektif çabanın bir neticesi olduğunun daha çok farkına vardım. Bir imgenin, bir düşüncenin, bir argümanlar dizisinin ve hatta bazen biçimsel bir düzenlemenin bile fiili oluşumunda